

İpek Halılarda Doğal Boyarmaddeler

İnci TEZCAN

Prof.Dr.

Ali SUYUNU

Marmara Üni.Teknik Eğitim Fak. İSTANBUL

Bu çalışmanın temel amacı, Türk ipek halılarında bitki ve hayvan kökenli doğal boyarmaddelerin kullanımının araştırılmasıdır. Çalışmanın ikinci kısmında, başlıca renkler, bunların kimyasal bileşimleri ve kaynakları belirtilmiştir. Dördüncü kısımda, doğal boyaların kimyasal incelemeleri ve ipek ipliğine uygulaması verilmiştir. Üçüncü kısımda öneri olarak, doğal boyarmadde kullanılmış, ipek halıların ihracatta değer kazanacağı ve kırsal kesimde aile ekonomisine katkıda bulunacağı getirilmiştir.

NATURAL DYESTUFF ON SILK RUGS

The main interest of this paper isto study the vegetal and animal originated natural dyes which could be used in Turkish silk rugs. In the second part of this study, the main colours, their chemical compounds and their sources are reported. In the third part, the chemical examinations and applications of natural dyes to silk yarn are given. In fourth part as it is suggested, natural dyed silk rugs would be valuable in export and would be an important support for home economy on country side.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu göçebelikten kurtularak yerleşik düzene geçişi ve uygarlığa giriş olarak tanımlanabilecek döneme adım atışından bu yana onikibin yıl geçmiştir. Bu dönemdeki birkaç küçük yerleşik bölgesinin varlığı gün ışığına çıkarılmıştır.

Özellikle bunların en gelişmişleri, Orta Anadolu'da Konya yakınlarındaki Çatalhöyük'tedir.

M.Ö. 7000-6000 yıllarında, Çatalhöyük'lüler, duvarları renkli fresklerle ve toprak boyalı resimlerle, süslü pişmiş toprak-tuğla evlerde yaşamışlar ve evlerinin içini vazolar ve toprak çömleklerle dekore etmişlerdir. Görülebileceği gibi, boyama sanatı Anadolu'da uygarlığın doğuşu kadar eskidir. Hitit Krallığı döneminde (M.Ö. 1750-1200) Kaniş'te (Günümüzdeki adı:Kayseri yakınlarındaki Kültepe'dir) Yerleşmiş olan Asur'lu tüccarların arşivlerinden anlaşıldığına göre, Anadolu'da ev endüstrisi mevcut olup, tekstil ürünleri yapılmaktaydı [Veenhof, 1972].

Bu dönemlerden başlayarak, Anadolu uygarlıklarının geçiş yolu olmuştur.

Hurri, Urart, Lidya, Frigya, Karya, Likya ve İyon Uygarlıkları müzelerde ve doğada hayranlıkla izlenen görkemli yapıtlar bırakmışlardır.

Pers Devleti (M.Ö.545-383), Helenistik Çağ (M.Ö.333-30), Roma Devri (M.Ö. 30-İ.S. 395) ve nihayet Bizans Dönemi (M.S: 330-1453) Anadolu tarihinin önemli uygarlık dönemleridir. Tüm bu insanlar dokumalarını boyamışlardır. Ancak tekstil ürünlerini renklendirmede kullandıkları teknikler bugün bile tam anlamı ile çözülememiştir.

Esasen bitkisel ürünlerin boyamada kullanılması çok eskilere dayanmaktadır. Tahminen başlangıçta dokumalar renkli meyva suları ile kirletilmekteydi. Bu renklerin yıkama ile giderilemediği gözlemlendi ve zaman içerisinde bu keşifler değerlendirildi ve geliştirildi. Diğer taraftan doğada ancak birkaç substantif boyarmadde bulunduğu için renk paleti ve verimi sınırlı olup da güneş ışığında bu renkler solmaktaydı [A.History, 1979].

İndigo bitkisinin yaprağının suyu zamanla mavi bir renk vermesi, deniz yılanı "Murex" in ise kırılıp güneş ışığına bırakıldığında (purpur-mor) bir renk oluşturması kumaşlara indigo ve diğer boyarmaddelerin uygulanmasına yol hazırlamıştır. Başlangıçta indigonun bitkiden izole edilmesi ve renklendirme yaprak üzerinde geliştirildi ve boyama prosesi bu yaprak kullanılarak gerçekleştirildi.

İndigonun kullanımının eksikliği "Thebes" te M.Ö. 3000 yıllarında indigo ile boyanmış bir giysinin bulunmasıyla kanıtlanmıştır. Mavi ve mor sözcükleri İncil'de de yer almaktadır ve bu renkler indigo ile müreks morunu belirtir. Müreks moru "Tyrian" veya "royal asil purplex moru" olarak da bilinir. Hikayeye göre, bu ürün son derece önem kazanmış ve Tire Kenti bu madenin üretimiyle ün yapmıştır. [Exodus XXXV/25], [Baker, 1974]

Mordalanma sanatının (muhtelemen Hindistan'da) M.Ö. 2000 yılında keşfedilmesiyle boyama işlemleri gerçekten büyük gelişme göstermiştir. Çünkü başka türlü bir etki göstermeyen birçok renklendirici madde, bu yöntemle dokumalara uygulanabilmiştir.

Bu bakımdan Konya Alaaddin Camii için yapılmış olduğu düşünülen ve Konya'da ortaya çıkarılan 13.yüzyıl kilimlerinin kilim-dokuma tarihinde önemi çok büyüktür.[Bennett, 1977],[Dımand,1973],[Frances,1986]

Bu çalışmanın esas konusu bitkisel veya hayvansal kökenli olan doğal boyarmaddelerin ipek halıları kullanılmasının araştırılmasıdır.

2.TÜRK HALI VE KİLİMLERİNDE GENELLİKLE KULLANILAN BOYARMADDE VE ELDE EDİLDİKLERİ BİTKİSEL VE HAYVANSAL KAYNAKLAR

2.1.Mavi Boyalar

2.1.1.İndigo veya indigo sülfonik asit kullanılmıştır.